

SKUP 2000 – 29

Prosjekt: Skogbrukets miljøkomplott

Medarbeider: Sveinung W. Jensen

Publikasjon: Aftenposten

Publisert: Februar – juli 2000

Medium: Avis

Tema: Næringsliv/miljø

Skogbrukets miljøkomplott

Journalist: Sveinung W. Jensen.

Publisert hvor og når: Totalt 18 artikler i Aftenposten/Aftenposten Interaktiv fra 5. februar til 14. juli 2000.

1. Innledning

Fordi den kan oppfattes som relativ kompleks, har jeg valgt å bruke en del tastetrykk på den innmeldte sakens forhistorie. Jeg vil deretter drøfte de ulike problemstillingene som etterhvert meldte seg.

Mest sentralt står likevel avsnittet om metodebruk. Her vil jeg prøve å forklare hvor, hvordan og hvorfor jeg søkte etter svar på prosjektets ulike hypoteser. Jeg vil så diskutere bruken av kilder og peke på hva som eventuelt burde og kunne vært gjort annerledes.

2. Prolog

Norsk skogbruk er en konkurranseutsatt og eksportrettet næring. 12 prosent av den totale eksporten fra det norske fastlandet kommer fra skogindustrien. Midt på 90-tallet ble bransjen møtt med stadig større krav om miljøsertifisering. Papirkundene på kontinentet ville ha dokumentasjon på at miljøpraksisen i de norske skoger holdt mål. I enkelte internasjonale markeder var miljøkravet av avgjørende betydning for salget.

Den norske løsningen på de nye markedskravene ble et prosjekt kalt Levende Skog. Prosjektet startet i 1995. Her deltok ikke bare næringen selv. Også skogens økologiske og sosiale interesser var representert. Budsjettrammen var på 30 millioner kroner. Næringen og myndighetene delte utgiftene jevnt mellom seg.

Utad var målsetningen klar: "Bidra til å skape norsk og internasjonal tillit til at råstoffet til skogindustrien i Norge skal ha basis i et bærekraftig og miljøvennlig norsk skogbruk."

Men minst like viktig for norske skogeiere og papirprodusenter var det å skaffe seg et miljøalibi som sikret fremtidig avsetning. Uten ville det bli svært vanskelig å hevde seg - spesielt på det europeiske markedet hvor sluttkundene (som ofte var lesere av aviser og ukeblader) viste stadig større interesse for hvor papiret de holdt i hendene egentlig kom fra.

27. mars 1998 var Levende Skog-prosjektet i mål. En bindende avtale ble underskrevet. Organisasjonstoppene som satte sine navnetrykk på avtalen kom fra Norges Skogeierforbund, NORSKOG, Trelastindustriens Landsforening, Treforedlingsindustriens Bransjeforening, Norges Naturvernforbund, WWF Verdens Naturfond, Samarbeidsrådet for Biologisk Mangfold, Friluftrådernes Landsforbund, Fellesforbundet, Stiftelsen Miljømerking i Norge og Forbrukerrådet.

Samme høst ble de to første norske skogeierforeningene miljøsertifisert. Den ene var Nidarå. Den andre var Vestviken, landets desidert største gruppering av skogeiere - den som senere ble Viken Skog. Gjennom sertifiseringen forpliktet de seg til å overholde 23 miljøkrav som var nedfelt i Levende Skog-avtalen. Alle leddene i næringskjeden profitterte på ordningen:

- Miljøsertifiserte skogeiere fikk 7 kroner og 50 øre ekstra per kubikkmeter tømmer de leverte til papirprodusenten Norske Skog.
- Norske Skog fikk et miljøstempel på sine produkter som var verdt millioner av kroner i de internasjonale papirmarkedene.
- Europeiske forleggere fikk en miljøgaranti på sine utgivelser som var livsviktig i kampen om nye, mer miljøbevisste lesergrupper.

Til å sertifisere seg fikk skognæringen Det Norske Veritas (DNV). Navnet oste av tillit og troverdighet. DNV fikk en million kroner i året for sertifiseringsjobben. Problemet var bare at selskapet aldri hadde sertifisert skog før...

3. Ideen

Tidlig i januar i fjor fikk jeg besøk på kontoret av en person som hadde deltatt i utformingen av Levende Skog-kravene. Snart to år etter at avtalen var undertegnet, følte han seg lur. Mens storkapitalen brasket seg med et nyvunnet miljøsertifikat, var gevinsten heller laber for plantelivet i skogen. Gang på gang hadde sertifiserte skogeiere brutt de avtalte miljøkravene, uten at det fikk konsekvenser. Miljøbonus ble utbetalt uansett. Norske Skog miljøstemplet like fullt sitt papir. Og utenlandske papirkjøpere profilerte fortsatt norsk skogbehandling som det grønneste av det grønne.

Kilden var en insider i skogmiljøet. Vedkommende hadde åpenbart stor kunnskap om temaet. Problemet var at personen representerte en bestemt gruppering og hadde en klar egeninteresse av å sette skogeiere og papirprodusenter på plass. Vedkommende kunne derfor aldri brukes som sannhetsvitne på noe som helst. Alle påstander måtte sjekkes både tre og fire ganger. Det ble da også gjort, noe jeg skal komme tilbake til senere. Men jeg innså ganske snart at dersom en brøkdel av påstandene som her ble fremmet lot seg verifisere, satt jeg på en sak som lignet et inntektsbringende miljøkomplott iscenesatt av og for norsk skogbruks pengemakt.

4. Problemstillingene

To oppgaver meldte seg umiddelbart. Begge måtte løses før jeg både kunne og ville gå videre med prosjektet:

- a) Skriftlig dokumentasjon på at miljøsertifiserte skogeiere virkelig hadde hugget tømmer i skog som var verneverdig i henhold til Levende Skog-avtalen måtte fremskaffes.
- b) Fagfolk i offentlige etater og fra skogeierforeningenes egne rekker måtte kunne bekrefte innholdet i de nedslående rapportene som eventuelt måtte spores opp.

Hvorfor var dette så viktig? Jo, fordi jeg selv verken satt med kunnskap, evne, autoritet eller vilje til å overprøve hugster foretatt i norske skoger. Jeg var helt avhengig av andres skjønn. Og dette skjønnnet måtte komme fra personer som verken hadde økonomiske eller korporative motiver for å hevde sitt syn.

Jeg fant fire eksempler på overtramp som tilfredsstilte de nevnte kvalitetskrav. Det ferskeste var fra Gol kommune. Hugsten ble brettet ut i sin helhet og dannet grunnlaget for den første artikkelen i serien. Den fikk tittelen "Skogbrukets miljøkomplott".

5. Endring av problemstillinger underveis

Etter at den første artikkelen sto på trykk, fikk saken et bredere fokus:

- a) Hvilke konsekvenser kunne miljøjukset få for Norske Skogs papirsalg i utlandet?
- b) Hvordan kontrollerer DNV at miljøstandardene i skogen overholdes? Og har DNV kompetansen som skal til for å revidere skogeierforeninger?
- c) Hvordan vil Norske Skogs storkunder ute i Europa reagere på avsløringene?
- d) Hvordan kommer DNV til å reagere mot Viken Skog, som sto bak de store overtrampene? Hva vil Viken selv gjøre med saken?
- e) Er Viken Skog eneste aktør i bransjen som jukser? Hva sier de andre skogeierforeningene til overtrampene?
- f) Hvilke subsidier tilfaller skogbøndene? Er noe av den verneverdige skogen hugd med statlige pengestøtte?
- g) Er hugst av verneverdig skog ulovlig? Hva er i så fall strafferammen? Hvor ivrige er politiet etter avdekke skogkriminalitet?
- h) Har forvaltningen bidratt til underbygge den ukulturen som er blitt avdekket i skognæringen?

6. Avsløringer og konsekvenser

I den første artikkelen ble komplottet avdekket og dokumentert. Og i kjølvannet fulgte andre avsløringer:

- DNVs revisjonsleder Jan Gjestang kontrollerte Vestviken miljøinnsats samtidig som han satt i styret i Nedre Glommen, skogeierforeningen som Vestviken skulle fusjonere med.
- Norske skogeier hugger verneverdig skog med statsstøtte. Fire tilfeller av offentlig sponing av miljøovergrep i skogen kunne dokumenteres.

Som følge av artikkelserien ble Viken Skog 14. mars i fjor fratatt miljøattesten på ubestemt tid. Først 1. juli fikk foreningen sertifikatet tilbake. I mellomtiden utbetalte ikke Norske Skog miljøbonus til Vikens medlemmer.

Aftenpostens avsløringer førte også til at DNVs revisjonsleder Jan Gjestang måtte trekke seg fra to styreverv han hadde i skognæringen. Gjestang ble også kastet ut av DNVs revisjonsteam på ubestemt tid.

I DNV og Viken Skog ble det igangsatt full opprydning. Sistnevnte utformet helt nye interne retningslinjer for tømmerhugst.

Dessuten kom miljøsjef Florian Nehm i det tyske storforlaget Axel Springer ens ærend til Norge for å følge opp avsløringene om norsk skogbruks miljøbløff.

7. Metodebruk

7.1 Innhenting av informasjon

Intervjuer:

Totalt ble cirka 120 personer intervjuet i de ukene og månedene arbeidet med artikkelen pågikk. Flere av dem ble intervjuet flere ganger. De fleste samtaler foregikk per telefon. Men jeg hadde også møter med flere kilder. En rekke samtaler ble tatt opp på bånd. De gjaldt i hovedsak intervjuer som jeg aktet å sitere fra og/eller der jeg hadde mistanke om at personen jeg snakket med kunne komme til å gå tilbake på sine uttalelser. Eksempler er samtaler med personer fra Viken Skog, DNV eller Norske Skog.

Flere miljøer ble oppsøkt og intervjuet systematisk. Først og fremst gjaldt det miljøsjefene i de ulike kommunene i Vikens høyborg, Buskerud fylke. Men det gjaldt også medarbeidere på Fylkesmannens landsbrukskontor, ledere for skogeierlag i bestemte distrikter og representanter for ulike naturvernforeninger.

Årsrapporter:

Noe av det første jeg gjorde var å sikre meg tilgang til de siste tre årsberetningene til de største skogeierforeningene i Sør-Norge: Vestviken, Glommen, Nidarå, Nedre Glommen.

Rapportene ga meg ikke bare viktige regnsskapsopplysninger og innsyn i den enkeltes forenings miljøteknik. Vel så nyttige var de som oppslagsverk for hvem som satt i de ulike generalforsamlinger og styrer. Styreoversiktene bekreftet mine hypotese om at norsk skogbruk styres av en håndfull mektige menn. Og enkelte av disse, som Jan Gjestang, var også sentral i sertifiseringsarbeidet.

Jeg sikret meg også årsrapportene til DNV, Norske Skog og de tyske forlagene Axel Springer og Otto Versand. De tre sistnevnte reklamerte for sin miljøinnsats med referanse til Levende Skog-avtalen og miljøsertifiseringen.

Journalsøk:

På jakt etter miljødivergens i offentlige etater søkte jeg i postjournalene hos Fylkesmannen i Buskerud, i Gol kommune og sentralt på departementsnivå. Jeg fant det jeg lette etter. I flere tilfeller var miljøsjefene helt på kollisjonskurs med landsbruksetaten i samme hus når det gjaldt tillatelse til å starte hugst.

Ved å skaffe meg innsyn i ulike saksbehandlinger, fikk jeg dessuten navn på flere personer som hadde ulike historier å fortelle. Viktigst var likevel dokumentasjonsverdien de offentlige papirene hadde: Her var det et klart konfliktmønster internt i byråkratiet. Og ingen medier hadde noen gang omtalt det i sin fulle bredde.

I de offentlige postjournalene fant jeg også søknader fra skogeiere som ønsket offentlige midler til bygging av skogsveier eller hugst i vanskelig terreng. Det var utspringet til artikkelen "Hugger verneverdig skog med statsstøtte".

Miljørapporter:

Både Norges Naturvernforening, de ulike skogeierforeningene, skogkommunene, Verdens Naturfond, Direktoratet for naturforvaltning og uavhengige biologer har undersøkt skogområder for nøkkelbiotoper. Jeg fikk oversendt alle rapportene som var av relevans for prosjektet.

Før jeg skrev første artikkel var det også nødvendig å sette seg grundig inn i Levende Skog-prosjektet. Blant annet leste jeg sluttrapporten fra sertifiseringsutvalget med lupe.

Internett:

Gjennom hemmelige kontakter i skogeierforeningene skaffet jeg meg brukertilgang til medlemmenes nettsider. Her kunne jeg følge debatten og oppvasken som fulgte internt i kjølvannet av avsløringene.

Jeg brukte også Internett til å hente inn opplysninger om Norske Skog, de tyske forlagene og skogeierforeningene.

Atekst:

Som alltid var Atekst et svært nyttig redskap gjennom hele prosessen. Her finnes de siste års årganger av Aftenposten, Dagens Næringsliv, Dagbladet og NTB lagret elektronisk. Jeg oppdaget til min forbauselse at det aldri var satt et eneste kritisk søkelys på verken Levende Skog eller sertifiseringsordningen i disse mediene.

Nationen hadde skrevet et par artikler om temaet, men hadde aldri klart å dokumentere miljømessige overtramp i skogen. Påstander om brudd på miljøstandarder var blitt frontet. Men de ble hele tiden heftet på miljøaktivister. Slik jeg oppfatter det, mangler slike utspill én vesentlig ting: Troverdighet. Det er imidlertid noe jeg skal komme tilbake til senere.

7.2 Andre medier:

Ingen riksmidier fulgte opp Aftenpostens sak. Noen lokalviser hang seg på. Mest interessert var Hallingdølen. Men slik jeg oppfattet det fremsto denne avisen først og fremst som et mikrofonstativ for Viken-sjef Per Stamnes, som fikk lov til å dementere Aftenpostens oppslag over to sider.

Overfor Aftenposten holdt Viken en helt annen profil. Innrømmelsene om overtramp og løftene om bot og bedring kom på rekke og rad: "Det er ikke bare å trykke på en bryter så er alt i orden", "Alt kan forbedres, og det jobber vi med", "Vi mangler en totalplan for fremdriften" og "Det må en holdningsendring til".

At ingen andre tunge medier var med og drev saken frem hadde både fordeler og ulemper. Den største fordelen var at jeg ikke trengte å ta snarveier inn i stoffmaterien før jeg satte sakene på trykk. Jeg kunne ta meg tid til dypdykk ned i stoffmaterien, før jeg bestemte meg for vinkling. Ulempen med konkurrentenes fravær er at både tenning og tempo i eget arbeid svekkes.

7.3 Kildebruk

Levende Skog-avtalen var et kompromiss mellom parter som tidligere hadde vært uforsonlige. Miljøvernere, forbrukere og representanter fra skognæringen hadde slitt i årevis for å enes om skogbrukets fremtid. Avtalen som ble undertegnet våren 1998 var derfor meget skjør i utgangspunktet. Et eneste feiltrinn fra en av partene, og den andre ville skrike ut.

Under arbeidet med prosjektet måtte jeg derfor være uhyre forsiktig med kildebruken: Den ene part hadde helt klare motiver for å stille som sannhetsvitne for den annens parts brudd på avtalen. Derfor forsøkte jeg å holde igjen hylekoret fra miljøsidene etter at den første artikkelen kom på trykk. Selv om budskapet bekreftet at det som sto i saken min var riktig.

Desto viktigere ble det å finne uavhengige fagpersoner - eller aller helst fagpersoner innad i skogeierforeningene - som kunne verifisere påstandene om miljøbrudd og juks. Disse personene fantes. I offentlige etater, i Viken Skogs interne rekke og i konsulentbransjen. Det tok tid å finne dem. Men det var verdt innsatsen.

Alle miljøbruddene som omtales i artikkelserien er dokumentert skriftlig. De er også blitt vurdert av uavhengige fagfolk. Derfor har jeg følt meg sikker på at overtrampene som er blitt omtalt virkelig har skjedd.

Et annet problem var at jeg hadde begrensede muligheter til etterprøve sannhetsgehalten i utsagn og påstander som kom fra DNV. I DNV er kundediskresjon en dyd. Avvik og kritikkverdige forhold som avdekkes i sertifiserte bedrifter holdes normalt langt unna offentligheten. Fem dager etter at første artikkel sto på trykk, valgte DNV likevel å bryte med sitt prinsipp.

I en e-post datert 10. februar skriver selskapets informasjonssjef Per-Wiggo Richardsen: "Viken Skog har gitt Det Norske Veritas tillatelse til å gi opplysninger eksternt om avvik og observasjoner som er registrert ved DNVs oppfølging etter utstedt sertifikat til selskapet".

DNV medgir i sitt brev at selskapet i november 1999 påpekte flere miljøavvik i hugster foretatt av skogeierne i Viken. Innrømmelsen bekreftet påstandene om miljøsnusk i norsk skogbruk. Men jeg fikk aldri noen konkret dokumentasjon på at DNV virkelig hadde avdekket disse avvikene selv.

Beslutningen om åpne døren til sitt lukkede dokumentarkiv sprang åpenbart ut fra to motiver: DNV ønsket å ta avstand fra miljøbruddene i Viken Skog. Dessuten ville selskapet vise at det tok sertifiseringsarbeidet på alvor.

7.4 Arbeidsverktøy

Dokumenter og papirer ble samlet i permer og systematisert etter bedrift, forening og hugstområde. Jeg opprettet også et eget kilderegistert i Microsoft Outlook, hvor jeg samlet opplysninger om kildenes telefonnummer, adresser, profil, verv, samt opplysninger om når jeg hadde vært i kontakt med dem, hva de hadde sagt, osv.

7.5 Utskriving av saker

Mye arbeid ble lagt i den tekstmessige utformingen av åpnings-saken. Konseptet "Nyhet Spesial" stiller strenge krav både til innhold, språk, dramaturgi og nyhetsverdi.

På grunn av sakens kompleksitet og fordi skogsaker ikke er hverdagskost for leserne av Aftenpostens økonomiseksjon, forsøkte jeg også så langt det var mulig i det videre arbeidet å lage faktarammer og benytte et spenstig og aktivt språk for å pirre interessen og øke lesbarheten. Men jeg passet selvsagt på at de pedagogiske grepene ikke undergravde faktum i saken.

8. Reaksjoner

Artikkelserien utløste et skred av leserbrev til Aftenpostens debattredaksjon. De mest kritiske røstene var fra DNV, Norges Skogeierforbund og ulike skogeierforeninger. Fra miljøbevegelsen strømmet det på med støttebrev.

Men det fantes også skogeiere som roste oppslagene og oppmuntret undertegnede til å stå på videre. Mange hadde tips om nye skandaler. Felles for disse er at de ikke skrev leserbrev, men tok kontakt per e-post eller telefon.

De involverte partene skrev også mer eller mindre sinte brev til hverandre. Jeg forsøkte så langt det var mulig å fange opp denne korrespondansen.

9. Arbeidstid brukt på prosjektet

Hele januar og februar arbeidet jeg tilnærmet fulltid med prosjektet. Jeg var ikke skjermet for andre arbeidsoppgaver. Ofte ble jeg satt på helt andre saker. Men slike avbrekk var sunne. De bidro til å skape nødvendig avstand til prosjektet.

Jeg følte at redaksjonsledelsen satset på prosjektet. Lovordene internt var mange. Og jeg synes jeg fikk bra uttelling på stoffet i egen seksjon. Jeg kunne likevel ha ønsket større eksponering på avisens førsteside. Den første og største avsløringen ble ikke nevnt med et ord på Aftenpostens førsteside. Det gjorde imidlertid flere av oppfølgingssakene. Jeg stusser fremdeles på det inkonsekvente i denne prioriteringen.

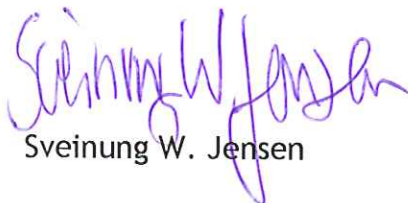
10. Konklusjon

Alle avsløringene og konsekvensene de fikk til tross: Mye kunne og burde ha vært gjort annerledes. DNV og Viken Skog varlet begge intern oppvask. Jeg gjorde forsøk på etterprøve hva som egentlig ble gjort. Men forsøkene var ikke helhjertede nok. Og jeg var heller ikke utholdende nok.

Jeg kunne sikkert også ha vært flinkere til å følge opp sertifiseringsprosessen i de andre skogeierforeningene. Problemet var at da kunne jeg ha blitt skogjournalist på heltid. Det var jeg ikke interessert i. Min målsetning var å avdekke en sammenheng og sette den på dagsorden. Det har jeg gjort.

Jeg ser likevel i ettertid at perspektivet burde ha vært utvidet. Her var mange sprekkeferdige journalistiske ballonger som jeg bare lot fare forbi. Jeg stakk bare hull på noen av dem. Men det var iallfall nok til å skake opp en næring som åpenbart ikke var altfor vant til å få mediens kritiske søkelys rettet mot seg.

Oslo, januar 2001.

Sveinung W. Jensen

Aftenpostens økonomiredaksjon

Boks 1178 Sentrum

0107 Oslo

Telefon (red): 22 86 33 66

Telefon: 22 86 39 75

Faks (red): 22 20 30 08

e-post: mailto:sveinung.w.jensen@aftenposten.no